

PAPER DETAILS

TITLE: ISLAM TOPLUMUNDA BOSANMA NAFAKASI PROBLEMI ve SOSYAL ETKILERI

AUTHORS: Nihat Tosun

PAGES: 69-79

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3487822>

Araştırma Makalesi / Research Article

İslam Toplumunda Boşanma Nafakası Problemi ve Sosyal Etkileri

The Problem Of Divorce Alimony In Islamic Society And Its Social Effects

Nihat Tosun¹

Makale Bilgisi

Alındı:	20.10.2023
Düzeltildi:	21.03.2024
Kabul Edildi:	24.03.2024
Yayımlandı:	31.12.2024

Öz

Temel insan haklarının başında yaşam hakkı gelmektedir. Yaşamın devam etmesi için gerekli olan ihtiyaçları elde etmekte bu haklar kapsamında değerlendirilmektedir. Hakları belirlemek, koruyup kollamak hukuk sistemlerinin ilgi alanına girmektedir. Yeryüzünde özü itibarıyla iki farklı hukuki yaklaşım olagelmıştır. İlki insan kaynaklı beşeri hukuk sistemleridir. Günümüz dünyasında batı zihniyetinin ve kültürünün ürünü hukuki düzenlemeler anlaşılmaktadır. İkincisi ise, Hz. Peygamberlerin pratiği ile ortaya koyduğu ve İslam ulemasının sisteminde ettiği İslam hukuk sistemidir. İslam âlimleri dini ve sosyal hayatı düzenlemek gayesiyle gönderilen peygamberlerin sonuncusu Hz. Peygamberin mesajını İslam hukuku çerçevesinde düzenlemişlerdir. İslam Hukukunun kendine özgü sosyal yaşam ilkeleri doğrultusunda kadın, erkek, büyük, küçük, toplumun her kesimden insanın haklarını ve sorumluluklarını belirlediği görülmektedir. Bu bağlamda sosyal hayatın bir parçası olan Aile hukuku bünyesinde aile bireylerinin hak ve sorumluluklarından olan nafakanın mahiyeti de düzenlemeye tabi tutulmuştur. Ancak Müslüman toplumlar pratikte İslam Hukuku dışında farklı hukuki uygulamalarla karşı karşıya oldukları için, diğer bazı konularda olduğu gibi nafaka konusunda da birtakım problemler kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu çalışmamızda boşanma nafakanın mahiyeti ve farklı yaklaşımların Müslüman toplumda yol açtığı sosyal problemler irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nafaka, İslam, aile hukuku, boşanma, hak.

Article Information

Received:	20.10.2023
Revised:	21.03.2024
Accepted:	24.03.2024
Published Online:	31.12.2024

Abstract

The right to live is one of the most fundamental human rights. Obtaining the necessities essential for the continuation of life is considered within the scope of these rights. Determining, protecting and safeguarding rights is a matter of interest for legal systems. There have been two fundamentally different legal approaches on earth. The first is the man-made legal systems of human origin. In today's world, legal regulations that are the product of western mentality and culture are well understood. The second is the Islamic legal system that the Prophets put into practice and the Islamic scholars systematized. Islamic scholars have organized the message of the Prophet, the last of the prophets sent to regulate religious and social life, within the framework of Islamic law. It is seen that Islamic Law determines the rights and responsibilities of people from all walks of life, men and women, big and small, in line with its unique principles of social life. In this context, the nature of alimony within the scope of the rights and responsibilities of family members has been regulated as well. Alimony, one of the financial rights of a woman in the event of divorce, has been subject to discipline. However, since Muslim societies are faced with different legal practices other than Islamic Law in practice, some problems become inevitable in the issue of alimony, as in some other matters, and Muslims are faced with non-Islamic practices. In this study, the nature of divorce alimony and the social problems caused by different approaches in Muslim society will be examined.

Keywords: Alimony, Islam, family law, divorce, right.

¹ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, nihat.tosun@usak.edu.tr

Citation/Atf: Tosun, N. (2024). İslam Toplumunda Boşanma Nafakası Problemi ve Sosyal Etkileri. UÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2), 69-79.

Giriş

İnsanın mutlu ve huzurlu bir hayat sürmesine katkıda bulunmak için gerekli sosyal düzenlemeleri yapan İslam dini, özü ve gayesi itibarıyla kendine özgü inanç, ibadet ve sosyal yaşam ilkelerine sahiptir. Bu ilkelerin ferdi, ailevi ve sosyal yaşamın her alanında tezahürleri söz konusudur. Aile Hukukunu ilgilendiren hususlar İslam hukukunun en detaylı şekilde ele aldığı, tereddüde yer bırakmayacak şekilde incelediği ve düzenlediği konuların başında gelmektedir. Bu konuda ki düzenlemelere toplumun ihtiyacından dolayı ilk anlardan itibaren Kitap ve Sünnet gibi dini metinlerde yeterince yer verilmiştir. Müçtehit imamlar bu metinleri kendi usulleri doğrultusunda yorumlamışlar, sistematik bir tarzda İslam Aile Hukukunun esaslarını ortaya koymuşlardır. Evlilik hususunda nikâhı ilgilendiren Hukukî düzenlemeler “Münâkehât”; adı altında, boşanma ve eşlerin birbirinden ayrılması ile ilgili hükümler ise “Müfârekât” başlığı altında değerlendirilmiştir. Mahiyet itibarıyla İslam hukuku diğer ideoloji ve hukuk sistemlerinden farklı bir şekilde teşekkül etmiştir.²

İslam coğrafyasının dışında başlayan kanunlaşma çalışmalarının etkisiyle İslâm dünyasında da kanunlaşma çalışmaları gündeme gelmiş, Klasik fıkıh kitaplarındaki kurallar ve hükümler kanun maddeleri halinde düzenlenmiştir. Modern hukukta madeni kanun adı altında ele alınan nikâh ve talak konuları ile ilgili hususlar “el-Ahvâl-u’s-Şahsiyye” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu konuda yapılan en son kanuni düzenleme Osmanlı Devletinin son döneminde hazırlanan “Hukuk-ı Aile Kararnâmesi” olarak 25 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe konulmuş, 19 Haziran 1919 tarihine kadar devam etmiştir. Ancak Osmanlının çöküşü ve son İslam devletinin dağılması ile bu coğrafyadan kopan her bir parça ve her bir topluluk farklı sistemlerle tanışmış ve değişik tecrübeler yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyetinde de Aile hukuku ile ilgili düzenlemeler özel Hukuk çerçevesinde ve medenî Hukukun alt başlıklarından birisi olarak incelenmiştir. “Medeni Kanun” adıyla İsviçre medeni kanunundan esinlenerek 4 Ekim 1926 tarihinde güncellenmiştir.³ İlgili kanun 01.01.2002’de tekrar ele alındıysa da çalışmalar yine (AB) çerçeve anlaşması esas alınarak yapılmıştır. Bugünlerde TBMM de bu çerçevede yapılan çalışmalarda TCK nın 6284 sayılı yasa kapsamında nafaka ile ilgili düzenleme çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmada İslam Hukukunun “Mufarakat” başlığı altında düzenlediği boşanma ve boşanma nafakasının farklı uygulamalarının günümüz toplumunda ki yansımalarını ele almaya çalışacağız.

1- Nafaka Kavramı

Nafaka kavramı **Sözlükte**, Ev reisinin aile bireyleri için sağlamak zorunda olduğu giyecek, yiyecek, mesken ve benzeri temel ihtiyaçları ifade eder. **İstilahta ise** farklı disiplinlerde farklı şekillerde değerlendirildiği görülmektedir. **İslam Hukukunda**, sözlük manasına uygun olarak aile reisinin aile fertleri ile ilgili giyecek, yiyecek ve mesken masraflarında kişiye yetecek miktarı karşılaması olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle Aile fertlerinin geçim masraflarının sağlanmasıdır. Arapça bir kavram olan nafakanın çoğulu “nafakât” tır. **Türkçede nafaka kavramı yerine** “geçim harcamaları” veya “geçim masrafı” gibi ifadeler kullanılmaktadır.⁴ Kişinin kendisinden başkasının geçim harcamalarını karşılamaktan maksat, koca, eşinin ve belli bir merhaleye kadar çocuklarının geçim masraflarını karşılamakla yükümlü tutulmasıdır. Ayrıca fakir olmaları durumunda anne-baba ve diğer yakın nesep akrabalarının geçim masraflarını da karşılamakla yükümlü sayılmıştır.

İslam Hukuku kaynaklarında kişinin kendisi ve aile fertleri için gerekli olan geçim harcamaları nafaka olarak ifade edilirse de, **esas nafaka evlilik, akrabalık ve mülk gibi** üç sebepten dolayı ortaya çıkan bir vecibe

² Abdülkerim Zeydan, İslam Hukukuna Giriş, Çev. Ali Şafak, İstanbul, Kayıhan Yayınları 2008, s. 107; Sait Havva, “el-İslam”, Beyrut, Daru’l-Kitübbi’l-İlmiyye 1981, s. 37; Seyyid Ebu’l-A’la el-Mevdudi, “İslam’da Hükümet”, Çev. Ali Genceli, Ankara, Hilal Yayınları, ts., s. 48.

³ **Not:** Bugün Türkiye Cumhuriyetinde yürürlükte olan Aile Hukuku ile ilgili medeni kanun Protestan Hristiyan olan İsviçre medeni kanunlarından alınıp tercüme edilmiştir. Bu tercümeyle eşlik eden zamanın adalet bakanı Mahmut Esat Bozkurt tercih sebebini şöyle ifade etmiştir: “Türk Medeni Kanunu, medeni kanunlar içinde en yeni, en eksiksiz ve halkçı olan İsviçre Medeni Kanunundan alınmıştır. (...)” “Yasaları dine dayanan devletler, kısa bir zaman sonra memleketin ve milletin isteklerini tatmin edemezler. Çünkü dinler değişmez hükümler ifade ederler. Hayat yürür, ihtiyaçlar sürekli değişir, din kanunları, mutlaka ilerleyen hayatın huzurunda şekilden ve ölü kelimelerden fazla bir değer ve bir anlam ifade etmezler. Değişmemek, dinler için bir zorunluluktur... Esaslarını dinlerden alan yasalar uygulanmakta oldukları toplumları, indikleri ilkel devirlere bağlarlar ve gelişmeye engel belli başlı etken ve unsurlar sırasında bulunurlar. (...)”

Bkz: Hamdi Döndüren, “Delilleri ile Aile İlmi””, Erkam yayınları, İstanbul 2016, s. 126; Abdurrahman Dilipak, “Medeni Kanunun 93. Yılı”, Akit Gazetesi, (17.02.2019)

⁴ Konevi, Kasım, “Enisül’-fukaha” Thk.: Ahmet Abdürrezzak el- Kubeysi, Daru’l-Vefa, Cidde 1986, s. 168; Ebubekir Ahmet b. Amr el-Hassaf eş-Şeybani “Kitabü’n-Nafakât”, Thak. Ebu’l-Vefa el-Afğani, Daru’l-Kitabi’l-Arabi 1984, s.13; Muhammed Emin İbn Abidin, “Reddül’-Muhtar” Dar Kahraman, İstanbul 1984, c. 3, s. 571; Ömer Nasuhi Bilmen, “Hukukî İslâmiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu”, Bilmen yayınevi, İstanbul, ts. c. 2, s. 444.

ve sorumluluk olarak belirtilmiştir.⁵ Günümüzde bulunmadığı için mülk yani köle nafakası bir yana bırakılırsa iki sebepten dolayı nafaka gerektiği görülmektedir. Birincisi: Evlilik sebebiyle gereken nafaka türüdür. Bu tür nafaka eş nafakasını, iddet ve çocuk nafakasını içerir.⁶ İkincisi: Akraba nafakasıdır. Bu da muhtaç olmaları durumunda anne-baba ve diğer nesep yoluyla olan akrabaların nafakasını ifade etmektedir. Yani tafsilatıyla ifade etmek gerekirse, İslam Hukukunda dört çeşit nafaka söz konusudur.

- 1- Eş nafakası
- 2- İddet nafakası
- 3- Çocuk nafakası
- 4- Muhtaç olmaları durumunda anne-baba ve akraba nafakasıdır. (Hısımlık nafakası)

Modern Hukuk dilinde ise nafaka, boşanma sırasında veya boşandıktan sonra yoksulluğa düşen eski eşe, resmi nikâhla bir başkası ile evlenmediği veya yaşam standartları yükselmediği sürece ölene kadar ödenmesi, çocuk varsa belli yaşa kadar (18 yaş) çocuğa ödenmesi ile yükümlü bırakılan maddi ödenektir. Nafakanın, boşanma davası esnasında ve boşanma davası sonrasında olmak üzere iki türü, birde çocuk olunca olmak üzere toplam üç türü vardır. Bunlar Tedbir, yoksulluk ve iştirak nafakalarıdır. Tedbir nafakası boşanma mahkemesinin devam ettiği esnada, yoksulluk nafakası boşanma gerçekleşikten sonra, iştirak nafakası da çocuk varsa çocuğun giderlerini ve bakımını sağlamak üzere verilen nafaka türüdür.⁷ Son zamanlarda yetkili mercilerde yoksulluk nafakasının mahiyeti ve süresi tartışma konusu olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Modern hukukta belirtilen yoksulluk nafakası, yani boşandıktan sonra eski eşe ödenmesi istenen nafaka adındaki ödemenin mahiyeti İslam Hukukunda farklı disipline edilmiştir. Sistemlerden birinin diğeriyle benzerliği ve ortak noktası söz konusu değildir. İslam Hukukunda nafaka anlayışı kendine özgü ve diğer ideolojilerden ve sistemlerden farklılık arz etmektedir.

2- Eş Nafakası

Çalışmada söz konusu nafaka çeşitlerinden eş nafakası üzerinde duracağız. Konumuzun başlığını oluşturan “Boşanma Nafakası” her iki disiplinde de kadın hakları çerçevesinde ve eş nafakası kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak her iki sisteminin eş nafakasına yaklaşımında diğerinden farklılık arz ettiği görülmektedir.

İslam hukukunda nafaka, nikâh akdinin hukuki neticesi olarak, akdin gerçekleşmesiyle eş olan kadının elde ettiği mali bir haktır. Kocanın da yüklendiği bir sorumluluktur. Zira nikâh akdinde eşlerden birinin hakkı diğerinin sorumluluğunu gerektirmektedir. Kadın evlenip eşinin evine yerleştikten sonra, eşine itaati, nefsinin ve vaktini ona hapsedmesine karşılık nafakası, yani giyecek, yiyecek, barınma ve mesken masraflarını karşılamak,

⁵ Şemseddin es-Serahsi, “Kitabü'l-Mebhut” Çağrı Yayınları 1982, c. V, s. 180. **Not:** Nafaka sebeplerinden sayılan mülkten maksat, kölenin mülkiyetine sahip olan efendisinin, kölenin geçim masraflarından sorumlu olması olarak anlaşılmaktadır.

⁶ **İddet**, evliliğin kocanın ölümü, boşanma veya fesih nedenlerinden birisiyle sona ermesi halinde boşanan kadının bir başkası ile yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süredir. İddet süresi, boşanma şekline ve kadının hamile olup olmamasına göre farklılık gösterir. Mesela;

Kocasından boşanan kadının İddeti, yani beklemesi gereken süre üç kuru' dur. **Kuru'**: ıstılahta Mezheplere göre farklı değerlendirilmiştir.. Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre kuru' dan kastedilen hayızdır, yani boşamadan sonra üç hayızın geçmesidir. Maliki ve Şafîî mezheplerine göre ise temizlik süresidir (tuhurdur), yani boşandıktan sonra üç temizlik döneminin geçmesi diye ifade edilmiştir.

Kocası ölen kadının beklemesi gereken iddet süresi dört ay on gündür. Bu süre dolmadan kocası ölen bir kadının bir başkası ile evlenmesi caiz görülmemiştir.

Hamile iken kocası ölen kadının beklemesi gereken İddet süresi ise doğuma kadardır. Doğumla beraber hamile olan kadının iddet süresi biter.

Talak, Ric'î talak olsun, bâin talak olsun boşanma hâlinde kadının beklediği iddet süresince kocanın eski eşe nafaka yükümlülüğü devam eder. Boşama sayısının iki veya üç defa olması sonucu etkilemez. Ancak İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel gibi bazı mezhep imamlarına göre üçüncü boşamadan sonra sadece mesken temin edilir; diğer geri kalan giyim, yiyecek vb. ihtiyaçları karşılamak gerekmez. İfade edildiği gibi nafaka boşama iddeti ile ilgilidir. Kocanın vefatından dolayı iddeti bekleyen kadına nafaka gerekmez. Çünkü kocanın vefatı ile tüm malı mirasçılara intikal eder. Karısı da her halükârda (kocanın çocuğunun olup olmaması durumuna göre) dörtte bir oranında veya sekizde bir oranında mirasçı olur. Bkz: Cürcânî, Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcânî, “*et-Terifat*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, s. 148; Burhaneddin Ebi'l-Hasen b. Ebi Bekir el-Merğîni, “*el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübeddî*”, Thk. Ve Tahric, Ahmed Cad, Daru'l-Hadis, Kahire 2008, c. I-II, s. 413; Mevsi, “*el-İhtiyar*”, c. III, s. 174; Muhammed Ali es-Sâbuni, “*Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Âyati'l-Ahkâm*”, Mektebetü'l-Ğazali, Şam 1977, c. I, s. 528; Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 488.

⁷ <https://www.cerensumer.av.tr/nafaka-nedir> (Okuma 05.09.2023)

diğer bir ifadeyle günlük geçim masraflarını karşılamak kocaya ait vacip hükmünde bir yükümlülüktür. İslam hukukunda Nafaka yükümlülüğünden kastedilenin bu olduğu anlaşılmaktadır. Kocanın eşinin geçim masraflarını karşılamasıdır.⁸ Ayet-i Kerimede: “Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir.”⁹ Buyruğuyla nafaka sorumluluğunu kocaya yükleyerek, ailede onun sorumluluğunun daha fazla olduğuna işaretle şöyle buyrulmuştur: “Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır”¹⁰ Nafaka israf yoluna kaçmadan ve cimrilik de etmeden yöredeki örf ve âdetler dikkate alınarak evli eşlerin maddi imkânlarına ve sosyal seviyelerine göre sağlanır. Âyet-i Kerime’de şöyle bildirir: “Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah’ın ona verdiğinden (o ölçüde) harcasın. Allah, bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar.”¹¹ Eşlerin her ikisi de zenginse buna uygun harcama yapılır, ikisi de fakirse, kadın kocasından, zenginler seviyesinde bir harcama isteyemez. Birisi zengin diğeri fakirse, ortalama yol izlenir. Kocanın maddi durumu müsaitse, kadının sosyal seviyesindeki hanımların hizmetçi bulundurması söz konusu ise, o takdirde hizmetçi tutmak da nafaka kapsamına girer denilmiştir.¹² Eşe nafaka vermenin sebebi "ihtiyaç" değildir. Zira kadın zengin olsa bile geçim masrafları yine kocaya aittir. Nafakanın sebebi, kocanın nikâhtan doğan bir hak olarak hanımını evde tutması ve kadınında eş olarak kendisini kocası için hapsedmesidir. Evlilik hayatı süresince koçasının yanında olduğu ve nefsinin kocasına teslim ettiği sürece nafaka hakkına sahip olmaktadır. Bu sorumluluğunu ihmal ettiğinde de hakkını kaybetmektedir. Kocanın sorumlu olduğu nafaka adındaki bu yükümlülük, karı koca ilişkileri devam ettiği sürece gerekli ve geçerlidir. Aralarında boşanma, ayrılma, izinsiz ve mazeretsiz, meşru bir sebep olmadan kocasından ayrı kalma yani nüşüz gibi hallerde karı koca ilişkisinin bitmesi veya ilişki imkânının yok olması nedeniyle nafaka sorumluluğu sakıt olur.¹³

Evlilik halinde eşin nafakasını temin etmek sadece koca konumunda olan eşe aittir. Kocanın dışında başka birisinin bu nafakayı verme ve karşılama sorumluluğu söz konusu değildir. Malî durumu ne olursa olsun kadın kocanın nafaka sorumluluğu ile yükümlü tutulamaz.¹⁴ Diğer yandan sadece eşinin nafakasından sorumludur. Kadının hısımlarından hiçbirinin nafakasından sorumlu değildir. Hatta başka bir kocadan olma küçük çocuklarını eşinin izni olmadan onun evinde barındırması uygun görülmemiştir. Çünkü bir kocanın, eşinin akrabalarına karşı bakım sorumluluğu ve nafaka yükümlülüğü bulunmaz. Bunula beraber eşinin yakınlarına yardımcı olursa bu, onun güzel ahlâkının gereğidir.¹⁵

Modern hukuk diye ifade edilen bugün yürürlükteki medeni kanuna¹⁶ göre ise nafaka, kocanın boşanma sırasında veya boşandıktan sonra yoksulluğa düşen eski eşe (boşadığı karısına), bir başkası ile resmi nikâhla evlenmediği veya yaşam standartları yükselmediği sürece ölene kadar yaptığı maddi ödemedir. Bu tür nafakaya tedbir nafakası ve yoksulluk nafakası denilmektedir. Tedbir nafakası boşanma mahkemesinin devam ettiği esnada, yoksulluk nafakası ise boşanma gerçekleşikten sonra verilen nafaka türüdür. Özellikle üzerinde tartışılan yoksulluk nafakası boşama gerçekleşikten sonra boşanan eşin yeniden evlenmesine veya vefatına kadar yapılması gereken maddi ödeme olarak ifade edilmiştir.¹⁷ Evlilik hayatının ve aile ilişkilerinin devam ettiği esnada eş nafakasından ve kadın haklarında bahseden bir düzenleme görülmemekte, evlilikten sonra kazanılan malların eşler arasındaki paylaşımından bahsedilmektedir.

⁸ Zeyneddin İbn Nüceym, “el-Bahru’r-Râik”, el-Mektebetü’l-Macidiyye, Pakistan, c. IV, s. 173; Abdullah b. Mahmud el-Mevsili, “el-İhtiyar” Daru’l-Marife, Beyrut 1975, c. IV, s. 3.

⁹ Bakara Suresi 2/233.

¹⁰ Bakara Suresi 2/228

¹¹ Talâk Suresi 65/7

¹² Eş nafakanın miktarı ve mahiyeti fıkhi kaynaklarda tafsilatı ile tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Bkz: Şemseddin es-Serahsi, “Kitabü’l-Mebsut” Çağrı Yayınları 1982. C.V, s. 181 el-Hassaf eş-Şeybani “Kitabü’n-Nafakât”, s. 44.

¹³ Zeyneddin İbn Nüceym, “el-Bahru’r-Râik”, c. IV, s. 173; Mevsili, “el-İhtiyar”, c. IV, s. 3; Orhan Çeker (Yayına hazırlayan) “Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi”, Mehîr Vakfı Yayınları, 2022

, s. 44; Abdüsselam b. Muhammed eş-Şüveymir, “Eserü ameli’l-Mer’e Fi nafakatü’z-Zevciyye”, Camiatü İmam b. Suud el-İslamiyye, Riyad 2011, s. 12;

¹⁴ İbn Nüceym, “el-Bahru’r-Râik”, c. IV, s. 173; Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 448; Damat Efendi, Mecmuu’l-Enhur, c. I, s. 484; Muhammed b. İdris eş-Şafî, “el-Ümm”, (Hadislerin tahrîc eden ve talikte bulunan Mahmut Mataracı), Daru’l Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1993, c. V, s. 127; Recep Çetintaş, “İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka” İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 24, 2014, s. 185-203.

¹⁵ Bkz: Din İşleri Yüksek Kurulu, “Fetvalar”, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları: 1066, Halk Kitapları: 243, İstanbul 2019, s. 442; Hamdi Döndüren, “Delilleri ile Aile İlmi hali”, Erkam yayınları, İstanbul 2016, s. 239;

¹⁶ **Medeni kanundan maksat:** T.C. Anayasası ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, Konumuzla ilgili hususta Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bu konularla ilgili Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler anlaşılmaktadır. Bkz: Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair 20.03.2022 tarihinde resmi gazetede yayımlanan 6284 numaralı kanunun 1. Maddesi.

¹⁷ <https://www.cerensumer.av.tr/nafaka-nedir> (Okuma 05.09.2023)

Görüldüğü gibi, İslam hukukuna göre nafaka evlilik ilişkileri devam ettiği sürece eşe ödenmesi gereken nafaka türüdür. Boşanma durumunda kadının iddet süresinin bitimine kadar devam eder. İddet süresinin bitmesi ile nafaka sorumluluğu sona erer. Evliliğin devam ettiği sürece evli eşin nafakasının ancak şu durumlarda sakıt olduğu belirtilmiştir.

- Kocasının evine taşınmayan veya onun evlilikten doğan hakları için evde olmayan eşin,
- Kocasından izinsiz olarak evi terk eden veya geçerli bir mazereti olmadan evinden ayrılıp kocasından ayrı kalan, kocasının davetine rağmen evine dönmeyen veya itaatsizlik eden eşe kocanın nafaka ödeme yükümlülüğü kalkar.

Diğer bir ifadeyle, kocanın eşine nafaka ödemekle yükümlü olabilmesi için iki şart zikredilmiştir.

- 1- Evliliğin sahil evlilik niteliğinde olması gerekir. Bu itibarla batıl ve fasit evlilik konumundaki birlikeliklerde nafaka sorumluluğu doğurmaz.
- 2- Kadın, kocasının kendisinden her halükârda istifade edebileceği bir durumda ve yerde olmalıdır.¹⁸

İslam hukukunda nafaka, nikâh akdinin hukuki sonucu olarak kadına ödenmesi gerekli mali bir hak, kocaya da ödemesi gerek gereken mali bir yükümlülük olarak değerlendirilmektedir. Karı koca ilişkilerinin devam ettiği sürece yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur.

3- Boşanmış Eş Nafakası

Evlilik müessesinde nikâh akdi ile bağlantılı olan nafaka sorumluluğu, hukuk sistemleri tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Nafaka sorumluluğu eşlerin birbirinden ayrılması ile bağlantılı bir düzenleme olarak görülmektedir. Geçmişten günümüze boşanma hukukunu ve eşlerin birbirinden ayrılmasını düzenleyen çeşitli sistemler ola gelmiştir.¹⁹ Burada bu farklı sistemlerden İslam hukukunun ortaya koyduğu sistem ile Türkiye’de yürürlükte olan hâkim kararı ile eşler arası ayrılmayı ve boşanmayı esas alan sistem üzerinden değerlendirmede bulunulacaktır. İslam hukukunda nafaka, evlilik hayatının ve karı koca ilişkilerinin devam ettiği esnada, eğer boşanma durumu olursa, boşanmadan sonra iddet süresinin bitimine kadar gerekli olan bir yükümlülük olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de yürürlükte olan medeni kanun düzenlemesinde ise, nikâh bağının ortadan kalkası, evliliğin sona ermesinden sonra gerekli görülen ve hâkimin takdiri ile “yoksulluk nafakası” adıyla belirlenen bir yükümlülük olarak sabit olmaktadır. Bu iki sistemin özünün ’de, eşler arasındaki ayrılık ve nafaka hukukunu düzenlemesinin de tamamen farklı olduğu görülmektedir. Medeni kanunda eşler arası ayrılık sadece hâkim kararına bağlı iken, İslam hukukunda hâkim kararını gerekli kılan ayrılık çeşitleri olduğu gibi, hâkim kararına gerek kalmadan kocanın ve ya kadının tasarruflarıyla gerçekleşen ayrılık ve boşanma çeşitleri söz konusudur. Dip notta işaret ettiğimiz bu eşler arası ayrıma ve boşanma yöntemleri temel İslam kaynaklarında tafsilatıyla açıklanmaktadır.

4- Boşanmış Eş Nafakasının Sosyal Hayata Yansımaları

Farklı hukuk sistemlerine göre mahiyeti ve uygulaması farklılık gösteren boşanmış eş (eski eş) ve boşanmış eş nafakasının yansımaları ve toplumdaki etkileri de farklılık arz etmektedir. Müslüman toplumların

¹⁸ Ahmet Yaman ve Halit Çalış, İslâm Hukuku, Bilay Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara 2018, s. 255.

¹⁹ Farklı toplumlarda evli eşlerin ayrılması ile ilgili farklı sistemler ve yaklaşımlar olmuştur. Bu konuda meydana gelen uygulamaları dört şekilde mütalaa etmek mümkündür:

a) **Boşanmayı yasaklayan sistem.** Katolik Hristiyanlığın anlayışına uygulamasıdır. Katolik mezhebinde, evlenen kişilerin evlendikten sonra bir daha boşanamayacakları ilkesi benimsenmiştir. İncil’deki; "Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmamalıdır" sözüne dayanılarak boşanma imkânsız hale getirilmiştir.

b) **Serbest boşanma sistemi.**

Bu sistemde eşlerden her ikisine de boşanma ve ayrılma hakkı tanıyan veya karşılıklı rıza ile eşlerin boşanmasına ruhsat veren bir sistemdir. Eşlerin talep etmesi boşanmak için yeterlidir. Rusya ve bazı komünist ülkeler uygulandığı belirtilmektedir.

c) **Boşanmanın hâkim kararına bağlandığı sistem**

Türkiye ve İsviçre gibi ülkelerde de uygulanan bu sistem, Protestan Hristiyanların görüşünden mülhemdir. Buna göre eşler boşanmak istediklerinde hâkime başvurma hakkına sahiptirler. Hâkim boşamaya karar verirse eşler boşanır ve evlilik sona erer. İstemezse boşanamazlar, istemeseler bile bu evliliği sürdürmeye devam etmek durumundadırlar. Bu sisteme göre boşama hakkı, ne erkeğin ne de kadındır. Erkeğe ve kadına tanınan hak, sadece boşanmak üzere hâkime müracaat etme ile sınırlıdır. Boşama hakkı ve yetkisi hâkime aittir.

d) **İslâm'ın kendine özgü ortaya koyduğu eşler arası ayrılma yöntemi.** İslâm'ın ortaya koyduğu boşama ve eşler arasında ayrılmanın ve evliliğin sona ermesinin farklı şekillerde cereyan etmesi söz konusudur. İlerideki başlıklar altında değinilecektir. Bkz: Döndüren, Delilleri ile Aile İlimhali, s. 337 vd.; Tosun, Nihat, İbadet Esasları, Tekin kitabevi, Konya 2016, s. 221.

kanayan bir yarısı olan bu hususu iki yönden değerlendirmek mümkündür. Birincisi, evli eşler arasında boşanmanın mahiyeti ve boşanan eşin eski eş olması. İkincisi de, boşanan eski eşin nafakasının mahiyeti.

4.1- Evli Eşler Arasında Ayrılmanın Mahiyeti

Ömür boyu devam etmesi esasıyla kurulan aile birlikteliklerinin çeşitli sebeplerle sonlandırılması ve eşler arası ayrılık söz konusu olmaktadır. Ayrılmanın mahiyeti ile ilgili geçmişten günümüze farklı disiplinler olmuştur. İslam hukukunda evli eşlerin ayrılmasını “mufârakat” başlığı altında düzenlemiştir. Mufârakat, evlilik bağının çözülüp sonlandırılması ve karı koca olan eşlerin birbirinden ayrılmasıdır. Bunun üç yolu zikredilmiştir. Bu yollar: Talak, fesh ve tefrik olarak belirtilmiştir.

4.1.1-Talâk

Sözlükte bağ çözmeye ve ortadan kaldırmak manasına gelen talâk, ıstılahta: Nikâh akdini (evlilik sözleşmesini) belirlenmiş özel lafızlarla hemen veya daha sonra (yani şartlı olarak) ortadan kaldırmak ve yok etmektir. Bir diğer ifadeyle eşler arasındaki nikâh bağını çözmek, eşinden boşanmak ve ayrılmaktır. Boşanma, “talâk ve benzeri özel sözlerle, “hul’u” (muhâlea)²⁰ ve lian “mülâane”²¹ de bulunma gibi durumlarda meydana gelir. Boşama eylemine “tatlik” ifadesi kullanılır.²²

4.2.- Fesih

Nikâh akdinin irade ile veya meşru sebebe dayalı olarak kendiliğinden bozulması ve ortadan kaldırılması durumudur. Fesih akitlerle ilgili Hukukî bir kavramdır. **Nikâhın feshi**; nikâh akdinin öncesinde veya sonrasında akdin şartlarında meydana gelen bir eksiklik yahut bozukluk nedeniyle evliliği bozmaktır. Fesih gerektiren eksiklik nikâhtan önce veya sonra meydana gelme durumuna göre ikiye ayrılır. Eksikliğin nikâhtan önce meydana gelmesinin örneği, nikâhlanan kadının başka bir erkekle evli bulunması, nesep veya süt yönünden kardeş olduğunun anlaşılması veya boşanma ya da kocasının ölümü nedeniyle iddet beklemekte olması gibi durumlardır. Eksikliğin nikâhtan sonra meydana gelmesine örnek ise, eşlerden birisinin irtidadı yani dinden çıkması veya eşlerden birisinin diğerinin usûl veya fûrûundan birisiyle hurmet-i musâharayı²³ gerektirecek bir fiil işlemesi gibi durumlar. Bu hallerden birisi sabit bulununca doğrudan evlilik feshedilir ve eşlerin birbirinden ayrılması gerekir.²⁴

4.3- Tefrik

Karı koca arasının hakim kararı ile ayrılmasıdır. Tefvîz-i talâk²⁵ hakkı olmayan kadının bazı boşanma sebepleri ortaya çıkınca, mahkemeye başvurarak hakim kararı ile evliliği sona erdirmesi mümkündür. Eşlerin

²⁰“**Hul’u**” (muhâlea); Sözlükte bir şeyi çıkarmak ve izale etmektir (ortadan kaldırmaktır. “Hul’u ve muhâlea lafızları evlilik bağını izâle edip ortadan kaldırmak için kullanılmak üzere tahsis edilmişlerdir.

İstilahta ise; kadının vermeyi kabul ettiği bir bedel karşılığında evliliği sona erdirmesi ve evlilik bağını ortadan kaldırmasıdır. Başka bir deyimle eşlerin karşılıklı anlaşma yoluyla evliliğe bir bain talâkla son vermeleri anlamına gelir. Bkz: . Konevi, “Eniysü’l-Fukaha”, s. 161; Cürçâni, “*et-Terifat*”, s. 101; Abdullah b. Mahmud el-Mevsili, “*el-İhtiyar*” Daru’l-Marife, Beyrut 1975, c. III, s. 156; Bilmen, “*Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*”, c. 2, s. 174.

²¹ **Liân sözlükte**, “leane” kökünden gelip, Uzaklaştırılma ve Allah’ın rahmetinden kovulma anlamına gelir. **Fıkıh İstilahında ise**, kocanın karısına zina isnadında bulunması ve bunu dört şahitle ispat edememesi halinde, hâkim huzurunda, özel şekilde ve karşılıklı olarak yeminleşmelerine “liân” veya “mülâane” denir. Lian da bulunanlar bâin Talak ile ayrılırlar. Bkz: Konevi, “*Eniysü’l-Fukaha*”, s. 162; Bilmen, “*Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*”, c. 2, s. 174.

²² Konevi, “*Eniysü’l-Fukaha*”, s. 155; Cürçâni, “*et-Tarifat*”, s. 141 Mevsili, “*el-İhtiyar*”, c. III, s. 121; İbn Âbidin, Haşiyetü Reddû’l-Muhtar, c. III, s. 226; Bilmen, “*Hukukî İslâmiyye*”, c. II, s. 174.

²³ **Hürmet-i müsahere**: Evlilik yoluyla meydana gelen akrabalığa sıhri hısımlık, bu hısımlık nedeniyle ortaya çıkan haramlığa ve evlenme yasağına da hürmet-i müsahere denir. Özellikle Hanefî ve Hanbeli ulemasına göre Meşru nikâh sayesinde ortaya çıkan hürmet-i müsahere ve evlenme yasağı gayri meşru ilişki ile de meydana gelir. Buradan hareketle bir kadınla zina etmek, şehvetle öpmek, okşamak veya tenasül uzuvlarına bakmak, aynı şekilde bir kadının da bir erkeği şehvetle öpmesi, okşamayı veya tenasül uzuvlarına bakması hürmeti müsaherenin doğmasına ve o kadının aslı ve fûruu ile evlenme yasağının meydana gelmesine, evli iseler de evli eşler aralarında ki nikâhın feshi olmasına gerekçe olur. Buradan hareketle bazı âlimler kayın valide ve kayın peder ile ilişkilerde ihtiyatlı davranmayı, ellerini öpmeye, kucaklaşmalarda, karşılıklı oynamalarda (özellikle de genç iseler) ihtiyatlı davranmayı tavsiye etmişlerdir. Bu bağlamda şehvet hissi uyandıracak tavır ve davranışlardan, mesela; düğünlerde kaynana damat dans etmekten, aralarında cinsel hisleri tahrik edecek hal ve tasarruflardan kaçınmayı gerekli görmüşler ve bu tür davranışların câiz olmadığını söylemişlerdir. Bkz: Burhaneddin Ebi’l-Hasen b. Ebi Bekir el-Merğîni, el-Hidaye Şerhu Bidayetu’l-Mübtedi, Thk. Ve Tahric, Ahmed Cad, Daru’l-Hadis, Kahire 2008; İbn Âbidin, Haşiyetü Reddû’l-Muhtar, c. III, s. 33; Damat Efendi, Mecmuu’l-Enhur, c. I, si 327; Mevsili, El-İhtiyar, c. III, s. 89; Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 93-96.

²⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, c. II, s. 182; Halil Gönenç, “*Büyük Şafî İlmihali*”, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011, s. 542;

Döndüren, “*Delilleri ile Aile İlmihali*”, s. 348;

²⁵ **Tefvîz-i Talâk**: İslam Hukukunda boşama yetkisi elinde olan kocanın bu boşama yetkisini evli olduğu eşine vermesine, bu husustaki boşama hakkını hanımına devretmesine denilir. Tefvîz için kullanılan özel lafızların üç olduğu belirtilmiştir. Bunlar: Tahyir (sen muhayyersin), meşiyettir (istersen kendini boşa) ve emir bi’l-yed (karar senin elinde) demektir. Tefvîz, nikâh akdi

evliliği bu şekilde sona erdirilmesine "tefrîk" (mahkeme kararı ile ayırması) denir. İslâm hukukunda hâkimin ayırması **"talâk" (boşama) niteliğinde olabileceği gibi**, evliliği esasen yok sayan **"fesih" mahiyetinde de olabilir**. Mesela; hastalık, eşlerde cinsel yönden ilişkiyi engelleyen kusur bulunması, nafakayı sağlamama, eşin kayıp olması, şiddetli geçimsizlik veya hapis gibi bir nedenle Hâkim'in ayırması **"talâk" sayılırken**; eşlerin süt hısımlı çıkması, eşlerden birisinin diğerinin aslı veya fûruu ile hürmet-i musaharayı gerektirecek bir tasarrufta bulunması, eşlerden birisinin irtidadı (dinden çıkması) veya eşlerden birisinin İslâm'a girmesi diğerinin eski dininde kalması gibi bir nedenle İslâm hâkiminin ayırması bir **fesih** niteliğindedir.

İslam hukukuna göre eşler arasında ayrılmanın mahiyeti ile ilgili düzenlemenin, medeni konunun düzenlenmesinden farklı olduğu görülmektedir. İslâm'da boşanma hakkı esas olarak kocaya ait olup, koca bu hakkı, bizzat kendi kullanabildiği gibi bir başkasına da devredebilir. Boşama yetkisini **"tefvîz-i talâk"** şeklinde bizzat eşine verebildiği gibi bir vekil aracılığıyla da boşama hakkını kullanabilir. "Eşimi boşamak üzere seni vekil tayin ettim" diyerek vekâlet akdi yapabilir. Şartlar gerçekleştiğinde tefrik için mahkemeye de başvurabilir. Bu durumda vekilin veya hâkimin boşaması ile boşama gerçekleşir. Bu boşama hakkını devrettiği kişi herhangi birisi olabileceği gibi, mahkemede Hâkim'de olabilir.

İslam hukukuna göre bazı özel durumlar hariç eşler arası ayrılığa inisiyatif ve karar verme eşlerin uhdesinde görülmektedir. Ancak bazı hukuki durumlarda İslam hâkiminin müdahalesi söz konusudur. Medeni kanunda ise ayrılık kararını vermede eşlerin herhangi bir hakkı ve yetkisi söz konusu değildir. Eşler sadece boşanmak üzere mahkemeye müracaat etme ve boşanma talebinde bulunma hakkına sahiptir, karar verme hâkimin hakkı ve yetkisindedir. Hukuk sistemlerinin eşler arasını ayrılmadaki bu farklı yaklaşımları, eş nafakasını belirlemede de problem olarak kendisini göstermektedir. Mesela; koca eşini boşasa, İslam hukukuna göre kadın boş olur ve nafaka düzenlemesi de bu boşama uygulamasına göre yerine getirilir. Çünkü boşamanın (talakın) rûknü ve belirleyici etkeni boşamada kullanılan lafızdır.²⁶ O lafız boşayan kişiden sadır olursa boşama tahakkuk eder, bir başka merciinin kararına gerek kalmaz. Medeni kanunda ise Hâkim karar vermedikçe boşanma gerçekleşmez ve nafaka uygulaması da yapılamaz. Kocanın boşamış olmasının geçerliliği söz konusu değildir. İslam'a göre boşanmış ve birbirine yabancı ve haram hale gelmiş olan bu eski eşler, medeni kanuna göre hala karı koca olarak değerlendirilmektedirler. Boşanma hukuku tahakkuk etmez. Bu tür hukuki uygulamalar Müslüman toplumlarında problem olarak devam edip gitmektedir. Farklı konularda olduğu gibi eşlerin birbirinden ayrılması ve nafaka uygulaması ile ilgili düzenlemelerde de inançları gereği amel etmeyle, tabi oldukları laik madeni hukukun uygulamaları arasında sıkışıp kaldıkları görülmektedir.

İslam hukukunun diğer farklı konularda olduğu gibi nikâh akdini sonlandırması ve evli eşler arasını ayırması ile ilgili hususlarda da kendine özgü düzenlemeleri söz konusudur. Bu düzenlemeler kapsamında İslam hukukundaki eşler arası ayrılığı gerektiren uygulamaları şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

- 1- Talâk (Boşama),
- 2- Fesih (Evlilik akdini bozma, akdi ortadan kaldırma),
- 3- Hul'/Muhâlea (Bedel karşılığında boşanma, karşılıklı anlaşma ile boşanma),
- 4- İyla, yani eşine dört ay süreyle cinsel ilişkide bulunmamaya yemin etme yoluyla Ayrılma,
- 5- Zihar, Helal olan eşinin bir uzvunu, şeran haram olan bir yakınının uzvuna benzetmesi durumunda ayrı kalma,
- 6- Mülâane (Kocanın hanımına zina isnadında bulunması ve şahit getirememesi üzerine eşler arasında lanetleşerek ayrılma),
- 7- İrtidat veya İhtida (Eşlerden birisinin İslam'a girmesi veya İslâm'dan çıkması sonucunda din ayrılığından dolayı ortaya çıkan ayrılma),
- 8- Eşlerden birinin ölümü ile tahakkuk eden şer'î ayrılık,

esnasında olabileceği gibi, evlilik hayatının devam ettiği esnada da olabilir. Tefvîz Nikâh esnasında olacaksa bu, kadının o esnada bu hakka sahip olmasını istemesi ve şart koşmasıyla gerçekleşir. Kadın nikâh kıyılma esnasında şöyle şart koşarsa; "boşama yetkisi elimde bulunup, dilediğim zaman kendimi boşama şartıyla evleniyorum" demesi ve erkeğinde bunu kabul etmesiyle olur. Yani talâkın devri teklifinin önce kadın tarafından yapıp erkeğin daha sonra kabul etmesi ile tahakkuk eder. Bkz: İbn Âbidin, Haşiyetü reddü'l-Muhtar, c. 3, s. 314; Mevsi, el-İhtiyar, c. 3, s. 134; Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 177, 232 ve 259; Din İşleri Yüksek Kurulu, Fetvalar, s. 433.

²⁶ Alaaddin Ebu Bekir b. Mesud el Kasânî, Bedai' es-Sanai, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1982, c: 3, s. 98; İbn Âbidin, Haşiyetü Reddû'l-Muhtar, c. 3, s. 230; Mansur b. Yunus b. İdris el-Behuti, Keşşafü'l-Kına, Mektebetü'n-Nasir, Riyad, ts, c. 5, s. 245; Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. 2, s. 184.

9- Tefrik (Kazâî boşanma/ Mahkemede hâkim eliyle boşanma).²⁷

İslam Hukukuna göre evli eşler arasında ayrılma olayı yukarıda belirtilen uygulamalardan her birisiyle gerçekleşmektedir. Medeni kanuna göre ise, yukarıdaki yöntemlerinden sadece birisi olan mahkeme kararıyla eşler arası ayrılma söz konusudur. Onunda mahiyeti birbirinden farklı göstermektedir. Bu bağlamda talâkın ve eşler arası ayrılığın gereği olarak gündeme gelen eş nafakanın mahiyeti ve uygulanması da farklılık arz etmektedir.

4.3- Eski Eş Nafakası

İslam Hukukunda, evlilik ilişkilerinin devam ettiği esnada, eğer boşanmış ise iddet müddeti süresince ödenmesi gereken ve kadının geçim masraf olarak ifade edilen nafaka, modern hukukta, boşanmanın gerçekleştiği ve eşler arasında herhangi bir hukuki bağın kalmadığı bir ortamda “yoksulluk nafakası” adıyla eşini boşayan erkeğe yüklenen bir ödeme şekli olarak ifade edilmiştir.

İslam hukukunun öngördüğü nafaka uygulamasının, kadın haklarının sağlanmasına ve ailenin devamına katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Zira nafaka, kadının nikâh akdi sayesinde elde ettiği mali bir hak, erkeğinde ödemekle mükellef olduğu bir sorumluluktur. Nikâh bağı devam ettikçe ve nikâhın gerekleri yerine getirildikçe tahakkuk eden, nikâh bağı ortadan kalktıktan sonrada fonksiyonunu kaybeden bir düzenlemedir. Öngörülen şekilde ki bu uygulama ile nafaka hususundaki hak kadın ve erkek açısından yerine getirilmiş olmaktadır. Eşler arasında İslam hukuku kaynaklarında sözü edilen ayrılık yöntemlerinden birisiyle ayrılık tahakkuk ederse, İslami istilahtaki “bain talak”²⁸ konumu meydana geldiğinde, ayrılan eşlerin birbirlerine karşı herhangi bir hukuki sorumluluğu kalmamaktadır. Ne kadının erkeğe karşı bir mecburiyeti ve sorumluluğu, ne de erkeğin kadına karşı bir hakkı ve mecburiyetleri söz konusu olamaz. Bu çerçevede, boşanan kadının kocasından ayrılıp iddet süresini de tamamladıktan sonra, hala eski eşinden “yoksulluk nafakası” adı altında veya başka bir adla hak iddia etmesi ve ödeme alması uygun görülmemiş, yoksulluk nafakası adı altında da olsa aldığı para haksız kazanç olarak değerlendirilmiştir. Fıkhi kaynaklarda, “karının nüsu ile yani kocanın kendisine yaklaşmasına mani olmasıyla nafaka sakıt olur” görüşü nakledilmektedir.²⁹ Dolayısıyla, eşinden boşanmış bir kadının, iddet süresi bittikten sonra, yani bâin talakla ile boşanmış ve aralarında karı koca ilişkisi ve bağı kalmamış eski kocadan hala nafaka adı altında para alması meşru görülmemiştir. Bu durumda eski eşler artık tamamen birbirinden bağımsız bireyler haline gelmiş olurlar. Ne kadının eski eşinden bir şey isteme ve alma hakkı kalır, nede erkeğin eski eşinden bir talebi söz konusu olabilir. Şer’an birbirlerine yabancı hale dönüşmüş olurlar. Aralarında yeni bir nikâh akdi olmadıkça herhangi bir hukuki hak tahakkuk etmez. Her bir eş hayatına kendi imkânları ve şartları çerçevesinde devam eder.

İslam Hukukunun bu uygulaması ile toplumda herhangi bir haksızlığın ve mağduriyetin olması söz konusu değildir. Çünkü temel İslam kaynaklarında kız çocuğunun nafakasının evlenene kadar babaya veya velisine, evlendikten sonra kocasına ait olduğu belirtilmiştir. Kocasından boşanınca bu nafaka sorumluluğu son dönem hukukçularına göre tekrar babasına, babası yoksa velisi olan asabe³⁰ konumundaki yakın akrabalarına döner denilmiştir.³¹ Zira baba ve asabe türünden akrabalarla hukuki bağları devam etmektedir. Birisi öldüğü zaman diğerinin ona mirasçı olması, ihtiyaç halinde cenaze masraflarının karşılanması gibi mali haklara sahip olması söz

²⁷ Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, Meşhur adıyla İbn Hümmam, Şerhi Fethu'l-Kadir, Daru'l-Fikir, Beyryt 1977, c. IV, s. 188. Döndüren, Delilleri ile Aile İlmihali, s. 337 vd.

²⁸ **Talâk (boşama)**, İslam uleması tarafından evliliği derhal sona erdirip erdirmemesi veya sünnete uygun yapıp yapılmaması bakımlarından kısımlara ayrılmıştır. **Dönüşü mümkün olup olmama durumuna göre** iki çeşittir, 1- Ric'i talâk, 2- Bain talâktır. **Ric'i talâk**: kocanın karısını sarıh veya kinaye lafızla üç sayısına ulaşmayacak şekilde boşamasıdır. Yani kocanın bir veya iki talâkla boşadığı karısına tekrar geri dönebilmesinin mümkün olduğu talâk çeşididir. **Bâin Talâk ise**, boşama eylemi ile evliliği sona erdiren ve yeniden bir nikâh akdi olmadan evliliğin devamına imkân tanımayan boşama şekline "bâin talâk" (dönüşü mümkün olmayan, kesin, ayırıcı boşama) denir. Bâin Talak'ın iki çeşidi vardır. "Beynûnet-i suğrâ" (yani küçük ayrılık), "Beynûnet-i kübrâ" (yani büyük ayrılık) tır. **"Beynûnet-i suğrâ"**; bir veya iki talâk ile meydana gelen ve kocaya boşadığı karısına dönebilme imkânı veren talâktır. Koca karısına iddet süresi içinde dönerse buna ric'i talak denilir. Bu durumda eşinin rızasına gerek kalmadan koca tek taraflı kendi rızasıyla eşine dönebilir. İddet süresi bittikten sonra ise beynunet-i suğra haline dönüşür ve taraflar arasında ancak yeni bir nikâhla dönme imkânı olur. **"Beynûnet-i kübrâ ise**; Kocanın karısını bir defada üç talakla veya ayrı zamanlarda üç kere boşaması halinde meydana gelen talâk çeşididir. Bu durumda koca, boşadığı eşine "hülle" olmaksızın yeniden dönemez. Bkz: Alaaddin Semerkandi, *"Tuhfeti'l-Fukaha"* Duru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1984, c. 2, s. 173; Merğnâni, el-Hidâye, c. I-II, s. 380; Mevsili, el-İhtiyar, c. III, s. 143; Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 230; Gönenç, Büyük Şafîi İlmihali, s. 554.

²⁹ Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 478;

³⁰ **Asabe**, Miras hukuku ile ilgili bir istilahtır. Ölüye kadın ile bağlanmayan erkek akrabalar kastedilmektedir. Bunlar: baba, oğul, erkek kardeş, amca ve oğulları gibi akrabalar. Bkz: Ali Haydar Efendi, *"Teshîlu'l-Ferâiz"* (İslam Hukuk Mirası), Sadeleştirilen, Orhan Çeker, Tekin Kitabevi, Konya 2017, s. 53.

³¹ Bkz: Bilmen, Hukukî İslâmiyye, c. II, s. 446, 495; Döndüren, *"Delilleri ile Aile İlmihali"*, s. 241; Tosun, Asr-ı saadetten Günümüze Aile Hukuku, s. 193; Din İşleri Yüksek Kurulu, Fetvalar, s. 452;

konusudur. Kadın İslami ölçüler ve değerler içerisinde bir iş veya meslekte çalışması caiz ise de, normal şartlarda balığe/ergen bile olsa çalışarak para kazanmaya zorlanamaz.³² Boşayan eşin boşamadan sonra nafaka sorumluluğunun devam etmesinin hukuki bir dayanağı görülmemektedir. Zira boşanan eşler arasında herhangi bir hukuki bağ kalmamaktadır. Şer'an birbirlerine yabancı ve haram duruma düşmektedirler. İki yabancı insanın arasında herhangi bir hukuki bağ olmadan nafaka veya başka bir adla hak iddia etmesi hukuki bir hak olarak mütalaa etmemiştir. Temel insan haklarını belirleme, koruyup kollama hedefiyle gelen İslam dininin, toplumda kadın-erkek, yaşlı genç insanların haklarını garanti altına aldığı, hiçbir kimsenin mağduriyetine fırsat vermeyecek adil bir düzenleme yaptığı ifade edilmiştir.

Medeni kanuna göre nafaka uygulaması ise, eski eşler arasında boşanmadan dolayı herhangi bir hukuki bağ kalmadıktan sonra ortaya çıkan bir durum olarak görülmektedir. Erkeğin veya kadının karşı taraf ile ilgili herhangi bir sorumluluğunun veya mecburiyetinin bulunmadığı bir ahvalde kadın haklarını savunma ve kadına karşı şiddeti önleme adına eşini boşayan kocaya getirilen mali bir yük olarak tahakkuk etmektedir. Bu tür uygulamanın toplumda fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik sıkıntılardan kadın cinayetlerine kadar bazı problemleri tetiklediği ifade edilmektedir. Mesela; Boşanan ve eski eşten nafaka alan kadın, gayri resmi bir evlilikle aile hayatına devam ettiği ve eski eşi sponsor konumuna düşürerek hak etmediği bir kazanç elde edip, kocayı da hayatı boyunca hak etmediği mali bir yükü taşımak zorunda bıraktığı belirtilmektedir. Diğer bir yönden, kadın evlenmese bile zinanın ve gayri meşru ilişkilerin suç sayılmadığı bir âlemde flört, arkadaşlık vb. ilişkilerin normal karşılandığı bir ortamda hayatına devam etmektedir. Bu durum toplum ahlakının bozulmasına, nesebi belirsiz nesillerin ve sokaklara bırakılan sahipsiz çocukların çoğalmasına zemin hazırlamaktadır. Bu tür insanlarda travmaların, intiharların ve faili meçhul ölümlerin çoğalmasına neden olmaktadır. Kadın hakları, eşitlik, özgürlük gibi birtakım kavramlardan hareketle çözüm arayan bazı mihrakların ve kadın hakları savunucularının çalışmaları, toplumda kadının taciz, tecavüz, darp ve kadın ticareti gibi hak etmediği muamelelerle karşılaşmasına ve mağduriyetler yaşamasına yol açan neticelerle karşılaştıkları görülmektedir.

Diğer yandan eşini boşayan koca, aralarında hiçbir hukuki bağın kalmadığı, tamamen yabancı hele geldiği eski eşine, yoksulluk nafakası adıyla maddi bir sorumluluk altına sokuluyor. Kadın hakları ve kadına karşı şiddetin önlenmesi kapsamında değerlendirilerek yapılan bu nafaka ödemesini eski eş hangi gerekçe ile hak ediyor? Eski koca hangi sebepten bu maddi yükün altına sokuluyor? vb. soruların cevabını bulmakta ve anlamakta toplumun zorlandığı görülüyor. Eşini boşayan koca bu uygulama ile eski eşi nafaka ödeme mecburiyetinde kalıpta kazancının bir kısmına el konulması durumunda, çoğu zaman yeni bir evlilik yapma imkânını kaybettiği, problemin içinden çıkamayınca psikolojik sıkıntılara girdiği ifade ediliyor. Bu durumda kadının mağdur olmaktan çıkıp mağdur eden konumuna geçmesi söz konusu oluyor. İçine düştüğü durumdan çıkış yolu bulamayan koca eski eşi tekrar evliliğe ikna etmek için taciz yolunu seçiyor. Aksi durumlarda cinayetlere kadar uzanan şiddet görüntülerinin ortaya çıktığı belirtiliyor. Ortaya çıkan manzarada, bugünkü haliyle uygulanan eski eşi ödenen yoksulluk nafakası toplumda bir takım sosyal sıkıntılara zeminin hazırlamakta olduğu görülmektedir. Bugünlerde zaman zaman gündeme gelen bu tür yoksulluk nafakanın süreli olup olmaması ile ilgili tartışmalarda bunun en bariz göstergesi olarak gösterilmektedir.

SONUÇ

Sosyal yaşamın gereği olan aile hayatı ile ilgili kanun ve kuralları düzenleyen hukuk sistemleri, aile bireylerinin aile ortamında ve sonrasındaki haklarını ve sorumluluklarını da düzenlemişlerdir. Bu bağlamda yapılan düzenlemelerden biriside ailede nafaka düzenlemesidir. Nafaka düzenlemesi ile ilgili farklı yaklaşımlar ve uygulamalar Müslüman toplumlarda sıkıntılara ve problemlere neden olduğu belirtilmektedir. İnanan insanlar, inançları gereği mesul oldukları İslam hukuku ile tabi oldukları laik madeni hukukun farklı yaklaşımları arasında sıkışıp kaldıkları görülmektedir. Problemlerin ağırlıklı olarak iki konuda odaklandığını söylemek mümkün görülmektedir. Birincisi hukuk sistemlerinin eşler arasındaki boşanma ve ayrılma olayına yaklaşımlarındaki farklılık. İkincisi de eş nafakasının mahiyeti ve uygulamadaki farklılık olarak sayılabilir.

Daha öncede ifade edildiği gibi İslam hukukunda boşama hakkı esas olarak kocaya ait bir hak olarak düzenlenmiştir, Koca bu hakkı, bizzat kendi kullanabildiği gibi bir başkası vasıtası ile de kullanabilmektedir. Boşama yetkisini "tefvîz-i talâk" şeklinde bizzat eşine verebildiği gibi tayin edeceği bir vekil aracılığıyla da kullanabilir. "Eşimi boşamak üzere seni vekil tayin ettim" diyerek vekâlet akdi yapabilir. Bazı durumlarda tefrik yöntemiyle ayrılmak için mahkemeye de başvurabilir. Bu gibi durumlarda vekilin veya hâkimin boşaması ile boşama gerçekleşir. Bütün bu boşama yöntemlerinde ve eşler arası ayrılıkta inisiyatif ve karar verme eşlerin

³² Ali Haydar Efendi, Teshîlû'l-Ferâiz, s.10.

uhdesinde görülmektedir. Ancak bazı hukuki durumlarda İslam hâkiminin müdahalesi söz konusudur. Eş nafakası bu boşama anı ve şekli ile bağlantılı olarak tahakkuk etmektedir. Aile hayatının devam ettiği sürece ve talak vaki olursa da talaktan sonra iddet süresi bitene kadar boşayan kocanın yükümlü olduğu sorumluluk olarak belirtilmiştir. İddet süresinin bitimiyle boşanan eşlerin birbirlerine karşı sorumlulukları bitmektedir. Arada çocuk varsa çocuk nafakası babanın üzerinde devam eder. Ancak boşanan eşi yoksulluk nafakası adıyla nafaka ödeme sorumluluğu kalmaz. Temel İslam kaynakları kız çocuğunun nafakası ile ilgili düzenlemede belirttiğine göre; kadının nafakası evlenene kadar babaya veya velisine, evlendikten sonra kocasına aittir. Kocasından boşanırsa bu nafaka sorumluluğu son dönem hukukçularına göre tekrar babasına, babası yoksa velisi olan asabe konumundaki yakın akrabalarına döner denilmişlerdir. Zira baba ve asabe türünden akrabalarla hukuki bağları ve birbirlerine karşı sorumlulukları devam etmektedir. Bunlardan birisi öldüğü zaman diğerinin ona mirasçı olması, ihtiyaç halinde cenaze masraflarının karşılanması gibi mali haklara sahip olması söz konusudur. Boşayan eşin ise eski eşiyle hiçbir hukuki bağı kalmamaktadır. Onun için boşamadan sonra nafaka sorumluluğunun devam etmesini gerektirecek hukuki bir dayanak görülmemektedir. Bu aşamada boşanan eşler dini açıdan birbirlerine yabancı ve haram duruma düşmektedirler. İki yabancı insanın arasında her hangi bir hukuki bağ olmadan nafaka veya başka bir adla hak iddia etmesi hukuki bir hak olarak mütalaa edilmemiştir.

Medeni kanunda ki düzenlemede ise boşanma ve ayrılık kararını vermede eşlerin herhangi bir hakkı ve yetkisi söz konusu değildir. Eşler sadece boşanmak üzere mahkemeye müracaat etme ve boşanma talebinde bulunma hakkına sahiptirler, karar verme ve boşama hâkimin hakkı ve yetkisindedir. Eşler arasında defalarca boşama olsa bile, hâkim boşanmalarına karar vermedikçe boşanma ve boşanma hukuku gerçekleşmemektedir. Değişik hukuk sistemlerinin Müslüman toplumlarda ki bu farklı yaklaşımları, çeşitli meselelerde olduğu gibi eş nafakasını belirlemede de problem olarak kendisini göstermektedir. Mesela; koca eşini boşasa, İslam hukukuna göre kadın o andan itibaren boş olur ve iddet süresinin bitimiyle eşler bâin talak ile birbirlerinden ayrılırlar. Çünkü İslam hukukunda boşamanın (talakın) rûknü ve belirleyici etkeni boşamada kullanılan lafızdır. Boşamayı gerektiren lafız boşayan kişiden sadır olduğu andan itibaren boşama tahakkuk eder, bir başka merciinin kararına gerek kalmaz. Boşanan eşin nafaka düzenlemesi de bu boşama uygulamasına göre yerine getirilir. Medeni kanunda ise Hâkim karar vermedikçe boşanma gerçekleşmez ve nafaka uygulaması da yapılamaz. Kocanın boşamış olmasının herhangi bir etkisi ve geçerliliği söz konusu değildir. İslam'a göre boşanmış, birbirine yabancı ve haram hale gelmiş olan eski eşler, medeni kanuna göre hala karı koca olarak değerlendirilir ve aralarında boşanma hukuku tahakkuk etmez. Dolayısıyla yoksulluk nafakası da gündeme gelmez. Boşanma düzenlemesinin bu şekilde uygulanmasının İslam'ın haram helal ölçülerini alt üst ettiği ve Müslümanları zora soktuğu ifade edilmektedir. Kocanın boşadığı kadın İslam hukukuna göre iddet süresinin bitiminden sonra boşayan kocaya yabancı ve eski eş konumundadır, kendi özel hayatı ile ilgili istediği tasarrufta bulunabilir. Artık eski eş durumundaki kocasıyla aynı evi paylaşmaları ve bir arada bulunmaları dini açıdan caiz görülmemiştir. Zira nikâh akdinden doğan karı kocalık hukuku sona ermiştir. Birbirlerine karşı herhangi bir hak iddia etmeleri veya sorumluluk taşımaları söz konusu değildir. Diğer yandan medeni hukukun düzenlemesine göre ise, henüz hâkim boşanma kararı vermediği için eşler arasında ayrılık söz konusu olmadığından eşler arasında evlilik hukuku devam etmektedir. İslam hukukunun haram ve yasak saydığı medeni hal ve ilişki şekli, medeni kanun düzenlemesine göre normal görülmekte ve eşler aynı ortamı paylaşmaya devam etmektedirler. Dini yönden yasaklı oldukları halde aynı ortamda bulunma ve aile ilişkilerine devam etme durumunda kalmaktadırlar. İnançları gereği mahzurlu olan bu durum Müslüman toplumlarda huzursuzluk sebebi olmaktadır.

Bir diğer problemlili durumda hukuk sistemlerinin nafakaya yükledikleri mana ve nafakadan anlaşılması gereken gaye olarak görülmektedir. Öncesinde de belirtildiği gibi, İslam hukukunda nafaka, nikâh akdiyle kadının kazandığı bir hak, Kocanın da yerine getirmekle mükellef olduğu vacip hükmünde bir sorumluluktur. Koca üzerinde ki bu sorumluluk nikâh akdiyle başlayan, karı koca ilişkileri sürdükçe devam eden, eşler arasında boşanma olması durumunda, boşanma sonrası İddet süresinin bitimine kadar ki sürede, boşadığı eşinin yeme, içme, giyim ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılaması olarak ifade edilmiştir. İddet süresinin bitimine kadar karı koca arasında aile hukuku devam ettiği için nafaka sorumluluğu da devam eder. İddet süresinin bitimiyle boşanan eşler arasında aile hukuku bağlamında herhangi bir bağ ve her hangi bir yükümlülük kalmaz. Ne kadının eski kocasına karşı, ne de kocanın eski eşine karşı bir mecburiyeti ve sorumluluğu kalmaz. Bu bağlamda kocanın boşadığı eşine karşı nafaka sorumluluğu da sona ermiş olur.

Medeni konunun nafaka düzenlemesi ise, Mahkemede eşlerden birisinin veya her ikisinin boşanma talepleri üzerine hâkimin eşlerin boşanmasına karar vermesinden sonra, kocanın eski eşine bir başkasıyla evlenene veya kadının ölümüne kadar süresiz ödemekle yükümlü olduğu maddi sorumluluk olarak ifade edilmektedir.

Boşanma ile aralarında herhangi bir hukuki bağ kalmayan eski eşler arasında cereyan eden mali bir sorumluluk olarak gerçekleşmektedir.

Erkeğin veya kadının karşı taraf ile ilgili herhangi bir sorumluluğunun veya mecburiyetinin bulunmadığı bir ahvalde kadın haklarını savunma ve kadına karşı şiddeti önleme adına eşini boşayan kocaya getirilen mali bir yük olarak tahakkuk etmektedir. Bu tür uygulamanın toplumda fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik sıkıntılardan kadın cinayetlerine kadar bazı problemleri tetiklediği ifade edilmektedir

Kaynakça

Ku'anı Kerim

Ali Haydar Efendi, “*Teshîlu'l-Ferâiz*” (İslam Hukuk Mirası), Sadeleştiren, Orhan Çeker, Tekin Kitabevi, Konya 2017.

Behuti, Mansur b. Yunus b. İdris, “*Keşşafü'l-Kına*”, Mektebetü'n-Nasır, Riyad, ts.

Bilmen, Ömer Nasuhi, “*Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*”, Bilmen yayınevi, İstanbul, ts.

Cürcâni, Şerif Ali b. Muhammed el-Cürcâni, “*et-Terifat*”, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.

Çeker, Orhan, (Yayına hazırlayan) “*Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi*”, Mehir Vakfı Yayınları, 2022

Çetintaş, Recep, “*İslâm Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka*” İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 24, 2014

Dilipak, Abdurrahman, “Medeni Kanunun 93. Yılı”, Akit Gazetesi, (17.02.2019).

Din İşleri Yüksek Kurulu, Fetvalar, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları: 1066, Halk Kitapları: 243, İstanbul 2019.

Döndüren, Hamdi, “Delilleri ile Aile İlmihali”, Erkam yayınları, İstanbul 2016.

Gönenç, Halil, Büyük Şafî İlmihali, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011.

Hasaf eş-Şeybani, Ebubekir Ahmet b. Amr, “Kitabü'n-Nafakât”, Thak. Ebu'l-Vefa el-Afğani, Daru'l-Kitabi'l-Arabi 1984.

Havva, “*el-İslam*”, Beyrut, Daru'l-Kitübbi'l-İlmiyye 1981.

<https://www.cerensumer.av.tr/nafaka-nedir> (Okuma 05.09.2023)

İbn Abidin, Muhammed Emin “Reddü'l-Muhtar” Dar Kahraman, İstanbul 1984

İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, Meşhur adıyla İbn Hümam, Şerhi Fethu'l-Kadir, Daru'l-Fikir, Beyrut 1977.

İbn Nüceym, Zeyneddin, el-Bahru'r-Râik, el-Mektebetü'l-Macidiyye, Pakistan, ts.

Kasanî, Alaaddin Ebu Bekir b. Mesud el Kasanî, Bedai' es-Sanai, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1982.

Merğınani, Burhaneddin Ebi'l-Hasen b. Ebi Bekir el-Merğınani, el-Hidaye Şerhu Bidayetü'l-Mübtedi, Thk. Ve Tahriç, Ahmed Cad, Daru'l-Hadis, Kahire 2008.

Mevdudî, Seyyid Ebu'l-A'la, “*İslam'da Hükümet*”, Çev. Ali Genceli, Ankara, Hilal Yayınları, ts.

Mevsili, Abdullah b. Mahmud, el-İhtiyar Daru'l-Marife, Beyrut 1975.

Sâbunî, Muhammed Ali, “*Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Âyatı'l-Ahkâm*”, Mektebetü'l-Gazali, Şam 1977.

Serahsi, Şemseddin es-Serahsi, “Kitabü'l-Mebhut” Çağrı Yayınları 1982.

Şüveymir, Abdüsselam b. Muhammed eş-Şüveymir, “*Eserü ameli'l-Mer'e Fi nafakatü'z-Zevciyye*”, Camiatü İmam b. Suud el-İslamiyye, Riyad 2011.

Tosun, Nihat, İbadet Esasları, Tekin kitabevi, Konya 2016.

Yaman Ahmet ve Çalış Halit, İslâm Hukuku, Bilay Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara 2018.

Zeydan, Abdülkerim, İslam Hukukuna Giriş, Çev. Ali Şafak, İstanbul, Kayihan Yayınları 2008.